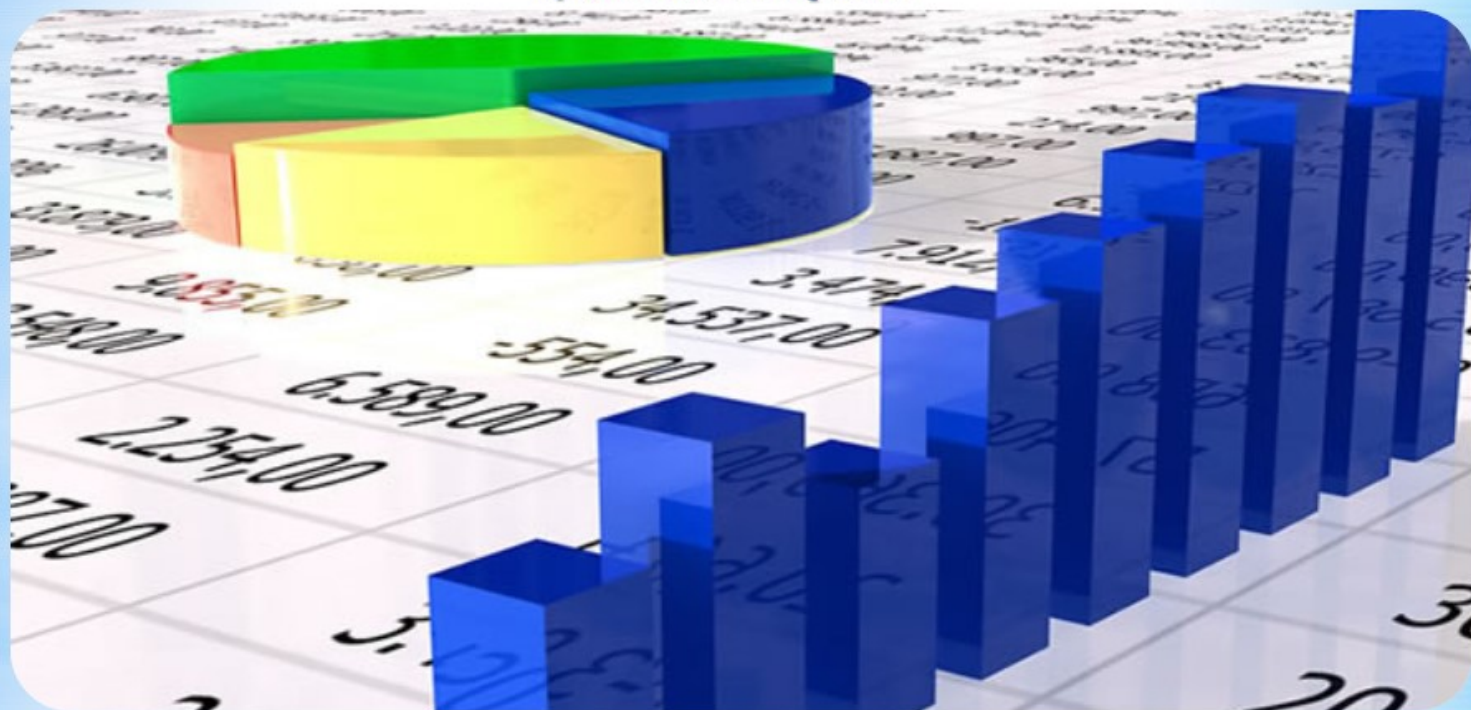

«КӨРКЕМ МӘТІНДІ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ»

Кредит саны: 3 кредит

Қазақ филологиясы және екінші шет тілі кафедрасы, филология ғылымдарының магистрі
Шаймұрат Сәлдет

№ Тақырып/ апта	Тақырып атауы	Тақырыптың мазмұны
1	Мәтін туралы түсінік. Мәтін түрлері	1.1 Мәтін туралы ұғым 1.2 Мәтін түрлері 1.3 Мәтін – лингвистикалық талдау нысаны.
2	Көркем мәтін, оның түрлері және оның басқа мәтіндерден айырмашылығы	2.1. Көркем мәтін туралы түсінік. 2.2. Көркем мәтін зерттелуі 2.3. Көркем мәтін түрлері
3	«Көркем мәтінді лингвистикалық талдау» пәнінің мақсат-міндеттері	3.1 Көркем мәтінді лингвистикалық талдаудың филология пәндері арасындағы орны. 3.2 Көркем мәтінді лингвистикалық талдаудың мақсаты. 3.3 Көркем мәтінді лингвистикалық талдаудың міндеті.
4	Көркем мәтінді лингвистикалық талдау әдістері	4.1. Классикалық әдіс. 4.2. Дәстүрлі парадигмалық әдіс. 4.3. Семантикалық өріс әдісі
5	Көркем мәтін санаттары	5.1. Көркем мәтіндегі ақпар түрлері. 5.2. Көркем мәтін санаттары 5.3. Көркем мәтіннің горизонтал және вертикал контекстері.
6	Көркем мәтін құрылымы, семантикасы, модальділігі	6.1. Көркем мәтіннің құрылымы 6.2. Көркем мәтін семантикасы. 6.3. Мәтін модальділігі.
7	Көркем мәтіндегі фразааралық байланыс түрлері	7.1. Мәтін түзу ұғымы 7.2. Мәтін түзуші тілдік бірліктер 7.3. Фразааралық байланыстың грамматикалық құралдары
8	Көркем мәтінді лингвистикалық талдау деңгейлері	8.1. Көркем мәтіндегі фоносемантикалық құралдар. 8.2. Көркем мәтіндегі лексика-семантикалық құралдар. 8.3. Көркем мәтіндегі грамматикалық құралдар.
9	Көркем мәтіндегі баяндау типтері	9.1. Суреттеу 9.2. Әңгімелеу 9.3. Ойталқы

10	Көркем мәтіннің вербалды қабатын талдаудың қырлары	10.1.Көркем мәтін тілі және әдеби норма 10.2. Стилизация мүмкіндіктері 10.3. Көркем мәтін семантикасы.
11	Мәтіннің фонетикалық ерекшелігін, оның мәтінді мәнерлеп оқуға қатыстылығына қарай талдау	11.1.Шумақ, тармақ, бунақтардың қолданысын айқындау. 11.2.Мәтіннің фразалық бөліктеріне сипаттама. 11.3.Сөйлеу тактыларына сипаттама.
12	Мәтіндегі көркемдегіш құралдар мен тәсілдерді талдау	12.1.Мәтіндегі метафораның қолданысы. 12.2.Метонимияның қолданысы. 12.3.Синекдоханың қолданысы.
13	Прозалық шығармаға кешенді тілдік талдау	13.1.Мәтінге идеялық-композициялық талдау жасау. 13.2.Шығармадағы кейіпкер, оның мамандық-кәсібіне, ортасына, дәуіріне қарай сөйлеу ерекшелігін айқындау. 13.3.Мәтінге тілдік-эстетикалық талдау жүргізу.
14	Драма тілін талдаудың ерекшеліктері	14.1. Драма, оның жанрлары 14.2. Диалог. Ремарка. 14.3. Драмалық шығармаға талдау жасау

Мақсаты

Әдеби туындыда пайдаланылған тілдік элементтердің мағына мазмұнын, эстетикалық қыметін ашып анықтау

Курстың міндеттері

- мәтіннің функционалдық типтері, олардың түзілу заңдылықтары, тілдік құралдары туралы жалпы түсінік беру;
- көркем мәтінді талдау түрлерімен танысу;
- тілдік құралдар, қазақ көркем әдеби үдерісіндегі жаңа ізденістер көрсету;
- Көркем шығарманы талдаудың жолдары мен әдістерін үйрету;

Оқу нәтижелері

Көркем мәтінді біртұтас эстетикалық құрылым ретінде танып, қаламгердің идиостилін көрсететін үстіртін және терең ендіктегі ақпаратты түсіну, қабылдау.

Пәндік құзыреттілік:

1. Көркем мәтінге грамматикалық талдау.
2. Тілдік процестерді жұмыс істеуін түсіну, тілдік құзыреттілігін қалыптастыру.
3. Заманауи әдістеме саласында кәсіби дағдыларды қалыптастыру
4. ҚР лингвистикалық зерттеудің негізгі бағыттарына қойылатын талаптар.

«КӨРКЕМ МӘТІНДІ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ»

Тақырыптың мәні көркем мәтіндердегі ұлттық құндылықтардың тілдік көріністерін прагматикалық тұрғыдан қарастыру мәтінді пропозициялық және коммуникативті-интенционалды байланыста зерттеуге мүмкіндік береді

Талдаудың басты мақсаты – көркем мәтіннің коммуникативтік прагматикалық әлеуетін антропоэзектік парадигма аясында ашу, тілдік құралдардың өзектелу ерекшеліктерін коммуникативтік прагматикалық контекст деңгейінде сипаттау және қатысым жағдаятының оқырманға ықпал етуінің негізгі қағидаттарын анықтау

Функциялары:

- Мәтін туралы ұғым.
- көркем мәтін түзудегі мазмұндық-концептуалдық ақпараттың прагматикалық мәнін ашу;
- Коммуникациялық бірліктердің сөйлеу актілер теориясындағы көрінісі
- көркем мәтіндердегі ұлттық құндылықтардың тілдік көріністерін прагматикалық тұрғыдан қарастыру
- қазақ тіл білімінде шығармашылық діттеміне сай ана тілінің шұрайын ұтымды пайдалану

Тақырыптың қолданыс аясы

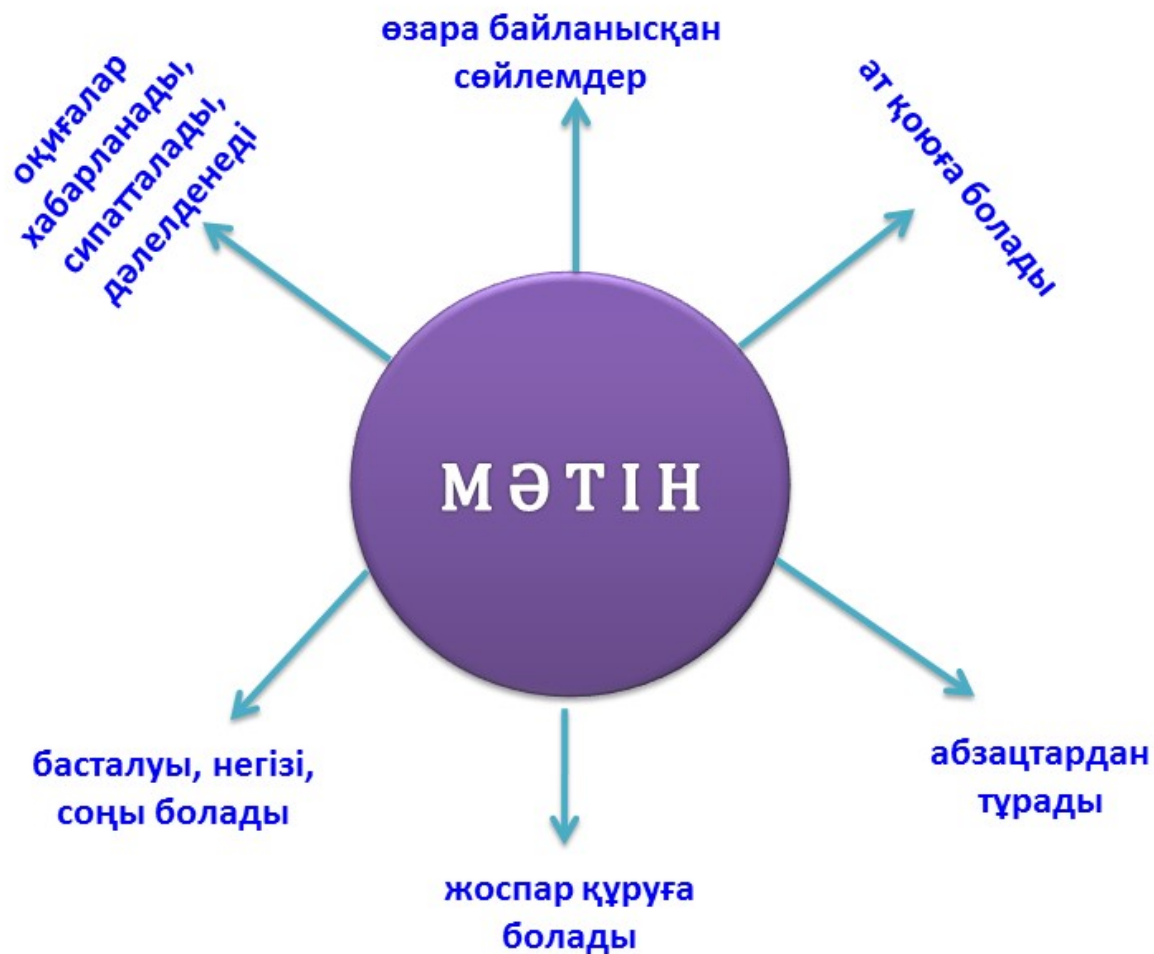
Көркем мәтінді лингвистикалық
талдау пәнінің
оқу-әдістемелік кешенінің құрамына
кіретін оқытушыларға арналған

«Қазақ тілі мен
әдебиеті» мамандығының
студенттеріне арналған.

КӨРКЕМ МӘТІНДІ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ТАЛДАУ ПӘНІН ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Мәтін дегеніміз не?

Мәтінде

Оқиға

құбылыс

хабарланады,
баяндалады,
әңгімеленеді

сипатталады,
суреттеледі

Мәтіннің түрлері:

Әңгімелеу мәтіні

Сипаттау мәтіні

Пайымдау мәтіні

Түлкі мен құмыра

Егін оруға шыққан бір әйел құмырасын сүтімен шөптің арасына қояды. Бұны түлкі көреді де, жасырынып келіп, құмыраның ішіне басын сұғып, сүтті ішеді. Бірақ басын құмырадан кері шығара алмай, әлек болады. Сонда:

- Ау, құмыра! Біраз ойнадың ғой, жетер. Жібер енді басымды! – депті түлкі. Қанша жұлқынса да, құмырадан басын шығара алмапты. Содан соң ашуға басыпты.

- Қап, бәлем, тұра тұр! Сені суға батырмасам ба! – деп өзенге қарғып түсіп, құмырамен бірге өзі де батып кетіпті.

Метафора

Әйнегі – күн, шатыры – аспан, ашу деген – ағын су, ақыл деген – дария, әкең – асқар тау, шешен – аққан бұлақ, жыр – нөсер, көңілдегі тоң жібіп, жыл көшеді, т.б.

Кейіптеу

Толқын мен толқын сырласып,
Сырларын еппен ұрласып.
Толқынға толқын еркелеп,
Меруерт көбікке оранып.
Жыландай жүзге бұралып,
Жарға жетер ентелеп. (М. Жұмабаев)

Метонимия

ауыл ұйқыда (адамдары дегеннің орнына), қаламы жүйрік
(қолы шапшаң дегеннің орнына),
тілі ұзын (сөзуар дегеннің орнына), Абайдан оқы
(кітабы дегеннің орнына)
Бұлқынып жатыр, ұмтылып жатыр, қарашы,
Кішкентай жүрек көрсетіп жатыр қарсылық!

Эпитет

бірлігі кеткен ел, жасанған жау, желек астында
қалған жыр, азалы жүрек, қаралы күн, асыл мұра, таза жүрек,
дүбірлі той, бейбіт күн, ынтымағы жұрттан
асқан жақын, т.б.

1. Үзіндіде көркемдегіш құралдың қай түрі кездеседі?

Балдағы алтын құрыш болат,
Ашылып жансам дем тартар,
Сусыным қанға қанар деп.

А) Инверсия В) Теңеу С) Метафора
Д) Эпитет Е) Егіздеу

2. Осындағы асты сызылған сөз троптың қай түрі екенін табыңыз.

Қанды көз қайқаң етіп шықса аспанға . (Абай)

А) Кейіптеу В) Эпитет С) Метонимия
Д) Теңеу Е) Метафора

3. Үзіндідегі көркемдегіш құралды табыңыз.

Бұлбұлмын, даусы көкте дамылдаған.....

Тұлпармын, топтан озған, тосырқаман.. (І.Жансүгіров «Әнші»)

- А) Аллитерация В) Метонимия С) Метафора Д) Кейіптеу
Е) Теңеу

4. Қыз Жібектің ақтығы

Наурыздың ақша қарындай

Ақ бетінің қызылы,

Ақ тауықтың қанындай,- деген суреттеудегі көркемдігіш
құралдарды көрсетіңіз.

- А) Алмастыру В) Теңеу С) Ауыстыру Д) Астарлау
Е) Кейіптеу

5. Сорақы ұзын да емес, қысқа да емес , Нәзік бел талшыбықтай бұрандайды . (Абай)

- А)кішірейту В)теңеу С)кейіптеу Д)метафора
Е)шендестіру

6.Мөлдіреген «Жетімкөл» көкке қарап ,
Мөлтілдеген көз жасын тыя алмай тұр . (М.Мақатаев)
Троптың түрін белгілеңіз.

- А)Кейіптеу В)Метонимия С)Метафора Д)Ирония
Е)Гипербола

7. *«Ызғарлы жел долданып,
Екі иінінен дем алып ,
Аңдай ұлып бір мезгіл ,
Біресе сақ-сақ күледі.*

М.Жұмабаевтың «Қысқы жолда» өлеңінен алынған үзіндіде қандай көркемдегіш тәсіл бар екенін табыңыз.

- А) Метафора В) Эпитет С)Кейіптеу
Д)Метонимия Е)Қайталау

8.Мойыным сұңғағындай жүзген қудың,
Лебізім шырынындай шәрбатсудың.
Үзіндіде қандай көркемдегіш сөз бар екенін
белгілеңіз.

А)Антоним

В) Синоним

С) Аллитерация

Д)Ассонанс

Е)Теңеу

Жанр

Жанр - бұл тарихи құбылыс емес,
типологиялық құбылысқа жатады

Олардың құрылысы мүлдем
басқаша болғанымен, нақты жанр
туындысы болады

Роман, комедия, элегиялардың
жанрлық ортақтығы неде?

Оны шығарманың өң бойынан
іздеген дұрыс болар деп
ойлаймыз

Яғни, шығарма авторының өз
ойын беру әдісі жанрлық
тұтастықты құрайды

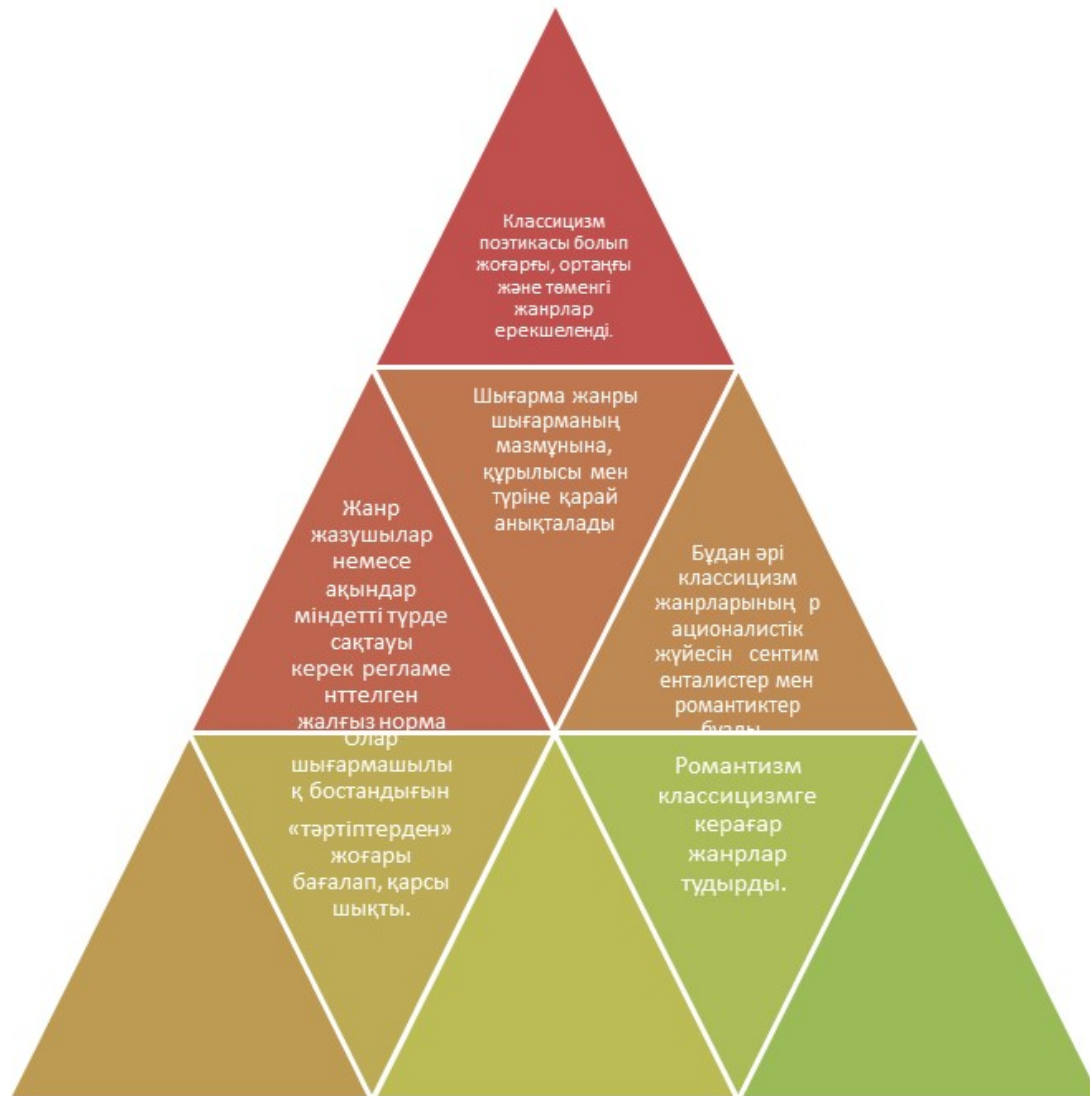
Жанр ерекшеліктері

Шығарманы сипаттау үшін оның мазмұнының жанрлық ерекшеліктері маңызды

Эпикалық, драматургиялық, лирикалық және лиро-эпикалық сияқты жанрлық топтар ерекшеленген

Осындай топтардың әрқайсысының шегінде шығарманың әдеби тегі, өлеңдік және прозалық формасы және соңғысы, өзінің көлемі бойынша ажыратыла алады

Көне әдебиеттің жанрлық жүйесі күрделілігімен және көп тармақтылығымен ерекшеленеді

Назарларыңызға рақмет !